

Dwars in leven en leren

HANS KALDENBACH

Dwars in leven en leren

99 tips

2021 Prometheus Amsterdam

© 2021 Hans Kaldenbach
Omslagontwerp en -illustratie Erik Prinsen
Foto auteur Piek
Illustraties binnenwerk Sameer Khalili
Zetwerk Mat-Zet bv, Huizen
www.uitgeverijprometheus.nl
ISBN 978 90 446 4953 6

U kunt de wind niet veranderen.
Maar hoe de zeilen staan bepaalt u zelf.

Woord vooraf

In dit boek is ‘dwars zijn’ een centraal thema.

Stel dat een kind zegt dat zij/hij echt geen Engels kan: *Engels is veel te moeilijk voor mij*. U zegt dan misschien dat Engels helemaal niet zo moeilijk is. En u hebt nog veel meer argumenten. *Ja, maar Engels is een wereldtaal... Ja, maar in elk beroep... Ja, maar je weet nooit wanneer... Ja, maar als je nou gewoon je best doet*.

Voor een leerling is zo'n vechterig gesprek lekker makkelijk. Die hoeft niet na te denken, die hoeft alleen maar achterover te leunen en dwars te zijn, tégen te zijn.

Het is uw taak dit **vechten tegen u** te veranderen in het op gang brengen van **een denkproces bij de leerling zelf**.

U kunt bijvoorbeeld zeggen: *Vertel eens meer... Dat zeg je niet zomaar... Dat lijkt me lastig voor je... Dat is echt vervelend voor je want Engels is belangrijk... Hoe ga je dat nou doen dit jaar?*

In dit boek komt ook uw éigen dwarsheid aan de orde. U gaat bovendien ontdekken dat u niet alleen dwars bent tegen anderen. U kunt, vaak onopgemerkt, ook dwars zijn ten opzichte van uzelf.

Voor uw en mijn persoonlijke groei is het belangrijk dat we deze innerlijke dwarsheid herkennen en er verstandig mee omgaan.

Ik hoor graag uw reacties,

Hans Kaldenbach
kaldenbach@telfort.nl
www.hanskaldenbach.nl

Met dank aan

Amar El Ajjouri, Karina Boom, Bonnie Duwel, Wiebout Guikema, Milan Kaldenbach, Yaron Kaldenbach, Jannie Limburg, Frans Siegers, Jeroen van Veenendaal en Sela Zorlu.

Inleiding, drie houdingen in leven en leren

Afhankelijk, tegenafhankelijk en onafhankelijk
gedrag

Ik wil drie termen introduceren die voor mij, en ik hoop ook voor u, erg waardevol zijn.

U kunt in allerlei situaties op drie verschillende manieren reageren. U zult ze in uzelf herkennen.

ALS ER WEER EEN NIEUW VIRUS KOMT...

Stel dat er weer een nieuw virus komt. Het RIVM geeft nu het dringende advies om voortaan niet één keer, maar twee keer uw handen te wassen. Eerst met vuilafstotende zeep en daarna nog eens met desinfecterende zeep.

Hoe u op dit advies reageert, hangt af van uw 'karakter' en van het feit of u de bron, het RIVM, vertrouwt.

U kunt op drie manieren reageren:

- U neemt dat advies zonder veel nadenken, automatisch over. U gaat ervan uit dat ze er wel een goede reden voor zullen hebben. U gaat voortaan tweemaal uw handen wassen. Dat noem ik de 'afhankelijke' reactie.*

* Klinkt het woord 'afhankelijk' negatief? Die associatie vind ik ook vervelend, maar is niet door mij zo bedoeld. Ik gebruik het woord als de neutrale beschrijving van hoe het bij mij en bij u in feite soms gaat. Engels: *dependent*, *counterdependent* en *independent*.

- U kunt ook zonder nadenken meteen *tégenafhankelijk*, oppositioneel worden: wat een onzin, het moet niet gekker worden, straks moeten we drie keer onze handen wassen.
- U kunt ook eerst luisteren naar argumenten, er een paar artikelen over lezen, etc. Dat wil ik de meer *onafhankelijke*, zelfdenkende reactie noemen.

Uiteraard is voor u ook belangrijk welke instantie dat advies over handen wassen geeft. Hoe bent u het RIVM gaan vertrouwen of wantrouwen? Op dezelfde drie manieren:

U gelooft het RIVM omdat iedereen zegt dat er verstandige mensen werken (afhankelijk).

U bent bij voorbaat dwars en wantrouwig ten opzichte van overheidsinstanties (tegenafhankelijk).

Of:

U weet uit het verleden dat deze instantie wel of geen goede adviezen gegeven heeft (onafhankelijk).

Het kan zijn dat u niet alleen in dit geval op deze manier reageert. Misschien reageert u vaker zo, en bovendien op veel terreinen. Dan is uw reactie wellicht onderdeel van een bredere grondhouding.

U KUNT VANUIT DRIE HOUDINGEN LEVEN EN LEREN:

a. De afhankelijke houding

U neemt dan feiten, meningen en gedrag zonder veel nadenken voor waar aan. Vergelijkbare begrippen zijn: *automatisch overnemen, kritiekloos zijn, meegaand zijn, iets meteen geloven.*

Uw gedrag is afhankelijk:

Als u het automatisch eens bent met de directie.

Als u zonder nadenken de kledingadviezen van iemand overneemt.

Als u ‘weet’ dat u niet kunt rekenen omdat vroeger iedereen dat over u zei.

b. De tegenafhankelijke houding

U bent het dan bij voorbaat níet eens met wat er gezegd of verwacht wordt. Vergelijkbare begrippen zijn: *dwars, oppositioneel, in de contramime, tegendraads, puberaal.*

Uw gedrag is tegenafhankelijk:

Als u bij voorbaat tegen een reorganisatie bent.

Als u een film juist niet mooi vindt omdat anderen hem wél mooi vinden.

Als u bij voorbaat tegen het standpunt van een bepaalde collega bent.

c. De onafhankelijke houding

U denkt dan – zoveel mogelijk – zelf na over wat u van iets vindt. Vergelijkbare begrippen zijn: *zelfstandig denken, zelfdenken, kritisch denken, autonoom zijn, volwassen reageren.*

Uw gedrag is onafhankelijk:

Als u zich afvraagt wat ú vindt van een reorganisatie.

Als u twijfel toelaat over een onderwerp waar ‘iedereen’ het over eens is.

Als u als try-out op een tekencursus gaat, hoewel iedereen thuis zegt: *wij kunnen niet tekenen.*

Wat komt in welk hoofdstuk aan bod?*

HOE U REAGEERT...	afhanke- lijk	tegenaf- hankelijk	onafhan- kelijk
...op wat ANDEREN vinden, zeggen of van u willen	I	II	III
...op UW huidige MENINGEN, opvattingen, overtuigingen, oordelen	I	II	III
...op UW huidige GEDRAG, uw gewoontes	I	II	III
...op UW huidige GEVOELENS, verlangens, attitudes, grondhouding	IV	IV	IV

* Ik ben jarenlang tegenafhankelijk geweest ten aanzien van schema's, tabellen en grafieken. Ik heb ze in mijn studieboeken altijd overgeslagen, ik las alleen de tekst eromheen. *Ik wist dat ik ze toch niet begreep.* Ik zou ook deze tabel hebben overgeslagen.

Er zijn drie grondhoudingen

Ik ben
kritisch

Ik denk
volwassen

Ik ben
zelfstandig

Ik denk
autonoom

I De afhankelijke leer- en leefhouding

Wat aan bod komt:

- 1 Wat is 'afhankelijk' gedrag?
- 2 Zelfgekozen afhankelijkheid
- 3 De werkwoorden *durven, kunnen, mogen*
- 4 Een valkuil: u gaat zelf ideeën aandragen
- 5 Het aantrekkelijke van afhankelijk zijn
- 6 Gevaren, nadelen
- 7 Samenvatting

1. WAT IS 'AFHANKELIJK' GEDRAG?

Uw gedrag is afhankelijk als u zonder nadenken doet wat anderen willen. Of zonder veel nadenken standpunten van de omgeving overneemt. Als u niet-nadenkend wilt wat anderen willen, als u automatisch doet wat de gewoonte is, etc. Wezenlijk is het niet-nadenkende, het automatische in dit proces.

Het is een afhankelijke hóuding als u heel vaak, op veel terreinen zo bent. Dan is het waarschijnlijk een afhankelijke leer-houding (hoe u tot een mening, een opvatting, komt) en een afhankelijke leef-houding (wat u doet in uw leven).

Vergelijkbare begrippen zijn: *aanpassen, iets automatisch overnemen, kritiekloos zijn, meegaand zijn, meteen geloven, vanzelfsprekend instemmen, zich automatisch met een mening of persoon identificeren.*

Een klein kind heeft geen keus: dat neemt alles ongefilterd van de ouders over: hun opvattingen, hun manier van praten, hun mate van ontspannenheid, hun manier van lopen, hun taboes, hoe ze reageren op onverwacht geluid en nog veel meer. Identificatie, de zich volledig openstellende afhankelijkheid, is de bron van weten en voelen voor elk kind.

Op wat latere leeftijd nemen kinderen ook specifieke overtuigingen van hun ouders over: *rekenen kunnen wij niet; wij zijn niet creatief; autoriteiten kun je niet vertrouwen; op school willen ze ons soort mensen niet; ik ben een heel bijzonder meisje*, etc.

Ook bij volwassenen blijft identificatie een belangrijk proces. De afhankelijkheid is dan meestal tijdelijk en minder totaal. Er is al sprake van identificatie als we luisteren naar een leraar of een politicus die een boeiend verhaal vertelt. Ook dan stellen we ons open en komen hun woorden soms vrijwel ongefilterd bij ons binnen. Via identificatie worden we tijdelijk die ander, tijdelijk vallen dan de grenzen tussen u en de ander weg.

Veel mensen herinneren zich dat ze op jonge leeftijd met bewondering naar een leraar, timmerman of violist keken en wisten: *dát wil ik later ook worden*. Zo'n flits van identificatie lijkt dan het hele leven te gaan sturen. Jeroen Krabbé is er een mooi voorbeeld van. Op tienjarige leeftijd zag hij de toen beroemde toneelspeler Ko van Dijk. Hij was gefascineerd, hij wist in een flits: *ik wil later toneelspeler worden, en dat wérd hij*.

Bij meningsvorming gaat het vaak net zo. Het overnemen van andermans mening door identificatie leidt tijdelijk tot kritiekloze instemming. Volksmenners maken daar handig gebruik van. Een goede leraar zal echter identificatie gebruiken ten bate van zijn/haar* leerlingen. Het doel is niet de leraar zelf maar de groei van leerlingen. Voor de ouders geldt uiteraard hetzelfde.

Ik heb me ooit drie jaar lang geïdentificeerd met mijn docent opvoedkunde op de Pedagogische Academie. Die identificatie leidde ertoe dat ik pedagogiek ben gaan studeren. Ik nam niet alleen veel opvattingen over; ik heb toentertijd ook zijn haardracht overgenomen, zijn humor, zijn schooltas en waarschijnlijk nog veel meer. En nog steeds wil ik mijn haarstijl en type schooltas niet veranderen. Ik heb, realiseerde ik me pas veel later, overigens ook enkele nare trekjes overgenomen. Blijkbaar is identificatie een all-inpakket. Het afleren van zijn licht cynische kant heeft me jaren gekost.

Het verwarrende woord ‘afhankelijk’

Het woord afhankelijk wordt in twee betekenissen gebruikt:

- *We zijn allemaal afhankelijk van elkaar.* Dan heeft het de betekenis dat we met elkaar verbonden zijn, ongeacht de manier waarop we verbonden zijn. Die betekenis van het woord ‘afhankelijk’ zou ho-

* Ik heb geprobeerd dit boek sekseneutraal te schrijven. Dat is me niet gelukt. Bijna overal in dit boek hanteer ik de mannelijke taalvorm, mijn excuus.

- rizontaal of neutraal genoemd kunnen worden.
- *Marijke gedraagt zich afhankelijk van Nora.* Nu verwijst het woord naar een bepaald type relatie, een relatie met een leidende en een volgende persoon. Het woord heeft dan meer een verticale betekenis. In deze betekenis gebruik ik het in dit boek.

Afhankelijk reageren op de buitenwereld of op de innerlijke wereld

In dit hoofdstuk ligt de nadruk op automatisch instemmend reageren op ‘de buitenwereld’: op wat u hoort, wat u leest, op wat mensen van u willen. U kunt echter ook afhankelijk reageren op de ‘innerlijke’ overtuigingen die u hebt of op uw huidige gevoelens en gewoontes. Die hebt u voor een deel van uit uw opvoeding meegekregen (geïnternaliseerd, ingeslikt), voor een ander deel hebt u die zelf verworven.

Hoe u nu bent, is uw identiteit. Die is enerzijds uw steun, u hecht eraan, u bent het. Maar uw huidige identiteit zal tegelijkertijd ook als een rem fungeren als u iets in uzelf veranderen wilt. In hoofdstuk IV ligt de nadruk op het reageren op gevoelens, overtuigingen en grondhoudingen.

Is het ‘ergens mee eens zijn’ hetzelfde als afhankelijk zijn?

U zou kunnen denken dat uw gedrag ‘afhankelijk’ is als u het met iemand eens bent. Maar dat is niet zo. U kunt iemands mening napraten, dan is uw mening inderdaad op een afhankelijke manier tot stand ge-

komen. U kunt het echter ook eens zijn met iemand nadat u er goed over hebt nagedacht. Dan is het uw eigen onafhankelijke standpunt geworden. Om te weten of het een 'eigen' mening is, is dus niet de inhoud van die mening bepalend, maar het proces van meningsvorming dat eraan voorafging.

U kunt het vergelijken met het eten van voedsel. Aanvankelijk is voedsel iets van buiten. Nadat u het gegeten hebt, is het echter na verloop van kauwen en spijsvertering een integraal deel van uzelf, van uw lichaam geworden.

Per onderwerp en per persoon

Waarschijnlijk reageert u, net als ik, bij sommige *ón-derwerpen* automatisch 'afhankelijk' (het er meteen mee eens zijn) of juist tegenafhankelijk (automatisch oneens). U kunt zo overtuigd zijn van de slechtheid van de schoonfamilie dat u kritiekloos vrijwel elk verhaal over hen gelooft.

Daarnaast is het zo dat u en ik geneigd zijn de mening van *bepaalde mensen* automatisch over te nemen, terwijl we er bij anderen juist automatisch tegenin gaan. Hierin spelen vriendschap, gevoelde nabijheid en bijvoorbeeld politieke opvatting een rol. Uit onderzoek blijkt dat een bepaalde mening overtuigender klinkt als deze komt uit de mond van een politicus van onze eigen politieke kleur. Exact dezelfde mening uit de mond van een andere politicus nemen we veel minder serieus.